

De vliegtuigklas

WETENSCHAP EN LITERATUUR ALS KRACHTIGE TANDEM VOOR EEN INSPIREREND BOEK ROND STERK(ER) TAALONDERWIJS OP SCHOOL

Meertaligheid is een thema dat in *Fons* wel vaker aan bod komt. Dat is niet toevallig, want het is voor scholen en leraren verre van evident om kinderen te ondersteunen bij het leren van de schooltaal – of het nu gaat om een anderstalige nieuwkomer, of om een Nederlandstalig kind uit een kwetsbaar gezin. Hoe creëer je een krachtige taalleeromgeving? Hoe werk je samen met ouders? Hoe breng je thuis en school dichter bij elkaar? In ‘De vliegtuigklas’ probeert Carolien Frijns op die antwoorden een vraag te geven, op een unieke manier. **Steven Delarue**

Over de auteur

STEVEN DELARUE

werkt bij Onderwijscentrum Gent rond meertaligheid, anderstalige nieuwkomers en diversiteit.

‘De vliegtuigklas’ is immers opgezet als een literair-professionele gids, zoals Frijns het in de inleiding van haar boek omschrijft. Aan de ene kant geeft ze op een laagdrempelige en vlot leesbare manier wetenschappelijke inzichten mee over taal leren, meertaligheid en een krachtig partnerschap met ouders. Daarvoor vertrekt ze van het doctoraatsonderzoek dat ze uitvoerde aan de KU Leuven onder begeleiding van Koen Jaspaert, aan wie het boek is opgedragen, en Kris Van den Branden. In dat onderzoek ging ze op zoek naar de factoren die kwetsbare kinderen met een lage sociaaleconomische status en een andere thuistaal dan het Nederlands helpen om het Nederlands te leren. Dat op een licht verteerbare manier naar de

klaspraktijk vertalen, is sowieso al een prestatie.

Maar er is dus meer, want ze doorspekt de wetenschappelijke passages met korte verhalen, miniatuurtjes als het ware. Ze geven een klein, bijna voyeuristisch inkijkje in hoe het er thuis en op school aan toegaat, en katapulteren je zo richting woonkamers van Turkse gezinnen, koffiemomenten in lerarenkamers, en de dromen van jonge en iets minder jonge mensen. De verhalen zijn fictief, maar voelen levensecht, omdat ze geïnspireerd zijn door de observaties die Frijns tijdens haar promotietijd deed. Je krijgt zo een unieke blik op de dagelijkse (taal)realiteit van kinderen, ouders en leraren, waardoor de wetenschap nóg meer tot leven

komt. Wetenschap en literatuur samenbrengen in één boek, het is iets wat voor ons bij *Fons* gerust wat meer navolging mag krijgen. Wellicht is het daarom dat we zo enthousiast waren over dit boek dat we het enkele nummers terug al opnamen in ons ABC van vakliteratuur voor leraren Nederlands - nog voor het boek eigenlijk was verschenen.

In deze bijdrage laten we je graag proeven van de wetenschap én de literatuur, dus daarom serveren we je enerzijds vijf inzichtelijke voorproefjes uit de vijf hoofdstukken van Frijns’ boek, en schotelen we je anderzijds als toetje enkele verhalen uit ‘De vliegtuigklas’ voor. Smakelijk!

1. SCHOOL-MAKERS

De school, wie heeft die eigenlijk uitgevonden? Het is een vraag van de 8-jarige Stien, ingestuurd naar *Vraag voor de wetenschap*, een initiatief waarbij burgers kunnen laten weten welke vraag ze beantwoord willen zien door wetenschappers. Met die vraag gaat 'De vliegtuigklas' meteen naar de kern, want inderdaad: wat is een school eigenlijk? En wat is de bedoeling ervan? Het onderwijs moet kinderen en jongeren voorbereiden op de samenleving (socialisatie), en tegelijk ook mensen kansen geven om op te klimmen, de eigen sociale klasse te ontstijgen (democratisering). Alleen blijkt het in Vlaanderen nogal mis te lopen met die laatste doelstelling, en kampt het Vlaamse onderwijs al jaren met het probleem van sociale ongelijkheid. De sociaaleconomische bagage die je meeneemt als je het schoolplein op loopt, heeft grote invloed op je schoolsucces. Om daar iets aan te doen, heeft Vlaanderen onder meer het GOK-beleid (*Gelijke OnderwijsKansen*) in het leven geroepen, maar de effectiviteit van dat beleid blijkt beperkter dan gehoopt, zo toont recent onderzoek aan. De scholen van 2020 staan dus eens te meer voor een stevige opdracht: hoe zorg je ervoor dat iederéén in de klas maximale kansen krijgt om zich te ontplooien? En hoe betrek je daar iedereen bij?

2. THUISMAKERS

Werken aan ouderbetrokkenheid en een sterke band tussen ouders en school, het is niet evident. En soms kan de aanpak van scholen behoorlijk belemmerend zijn. Als een school met bordjes aankondigt dat ouders 'tot aan de lijn' mogen, en niet verder, beperkt dat de communicatie tussen school en ouders haast vanzelf tot het broodnodige en het formele. Het kan ook anders. Er zijn scholen waar ouders

hun kinderen in de klassen afzetten en ophalen, en de schoolpoort altijd openstaat. Ouders kunnen een kijkje nemen in de klas, werken mee in de schoolmoestuin of stampen eigenhandig een multicultureel feest uit de grond. Zo wordt een school een echte buurtschool, waar je op het schoolfeest amper nog merkt wie de leraren en wie de ouders zijn.

3. IDENTITEITSMAKERS

Ergens in het midden van de jaren negentig begon het idee van hoe 'taal leren' precies verloopt te verschuiven. Waar er eerder nog werd gedacht aan een aangeboren taalleervermogen, een soort computerchip in ons brein waar alle taalregels in zitten, werd er opeens veel sterker gekeken naar het sociale proces van taal leren, met een grotere focus op taalgebruik, de taalgebruiker en de sociale context waarin die zich beweegt. Taal beweegt, taal kwispelt. Dat zie je bijvoorbeeld in de *communication adaption theory*, die stelt dat we onze communicatie

onbewust aanpassen aan onze gesprekspartners, bijvoorbeeld omdat we ons met hen identificeren. Dat spiegelgedrag wordt versterkt als mensen zich met elkaar verbonden voelen, een band met elkaar hebben opgebouwd. Belangrijke inzichten voor op school, want dat betekent dat het loont om de vaak meertalige en sowieso meerlagige identiteit van kinderen een plek te geven in de klas en er bewust op in te spelen via actief-productieve gesprekken en kwaliteitsvolle interactie. Leerlingen open vragen stellen én veel laten praten, met andere woorden.

4. TAALMAKERS

Die actief-productieve gesprekken brengen ons meteen tot de kern van 'De vliegtuigklas', niet toevallig ook het thema waarop Frijns promoveerde. Bij sociale interactie op school wordt er een onderscheid gemaakt tussen productieve en non-productieve interactie. In het eerste geval krijgt de leerling een actieve rol en is het de bedoeling om een gemeenschappelijk referentiekader op te bouwen. Leraren zullen dan bijvoorbeeld vaak met 'we' en 'wij' spreken, en veel open vragen stellen. Bij non-productieve interactie krijgen leerders een passieve rol, die gericht is op het beantwoorden van gesloten vragen die door de leraar gesteld worden. Het doel is dan vooral om de kennis van leerlingen te testen.

Frijns onderzocht in haar onderzoek wat voor gesprekken leraren met kinderen voeren. Daarin maakt ze onderscheid tussen non-productieve, passief-productieve en actief-productieve gesprekken. Die laatste gesprekstijl blijkt de beste resultaten op te leveren, zowel op het vlak van taalvaardigheid als wat het zelfbeeld van kinderen betreft. Kinderen voelen zich een evenwaardige gesprekspartner in de klas, terwijl dat bij non-productieve en passief-productieve gesprekken veel minder het geval is. Bij zo'n passief-productieve interactiestijl beantwoorden leraren bijvoorbeeld vragen van kinderen, zonder verdere interactie uit te lokken. Daardoor blijven kansen onbenut.

5. LERAAR-MAKERS

Leraar zijn anno 2020, dat vraagt om wendbaarheid, flexibiliteit en weerbaarheid. Waar de lerarenopleidingen uit de tijd van de normaalschool nog eerder een eenbaansroute waren met een vaste eindbestemming, zijn de huidige lerarenopleidingen noodgedwongen omgeschakeld op een netwerk met meerdere sporen en routes, gericht op het opleiden van leraren die diversiteit als een normaliteit zien, die oog hebben voor vernieuwing, en die inspelen op de onderwijsrealiteit van nu én de toekomst. Aan de educatieve bachelor lager onderwijs van de Gentse Arteveldehogeschool, waar Frijns is tewerkgesteld, wordt daarvoor uitgegaan van vier krachtlijnen, die samen leraren met 'PPIT' opleveren: *partnerschap* (tussen lerarenopleiders, leraren en studenten), *professionalisering* (gericht op persoonlijke en professionele groei), *inclusie* (studenten in contact brengen met allerlei vormen van diversiteit en beeldvorming van bij de start van de opleiding) en *toekomstgericht* (duurzame leraren opleiden voor overmorgen).

De vliegtuigklas. Naar sterk taalonderwijs op de basisschool van Carolien Frijns is uitgegeven bij Pelckmans Pro. ISBN 9789463371568

Midden oktober

Hij zegt geen twee woorden per dag. Hij blijft dit jaar zitten.' Het is midden oktober en de lerarenkamer is eruit. 'Geen twee woorden en zijn naam schrijft hij nog altijd links of in het midden.' De lerarenkamer zucht. 'En hij begint dan in het midden van het papier te schrijven. In het midden. En dan wijs ik het aan, waar hij moet schrijven, en dan kan hij het nog niet. Gewoon niet. "Het staat voor uw neus", zeg ik dan, "maar neen".'

De lerarenkamer schudt van neen. 'Niets mee aan te vangen', gromt hij. Tandens verbrijzelen boterhammen, bekers stampen op tafel. 'Deze week heb ik een toets gedaan', gaat het verder, 'en na de toets denken ze dat niets meer hoeven te doen. De namiddag nietsdoen, kunt ge dat geloven?' De lerarenkamer schudt het hoofd.

'Ik begrijp het wel.' Een juf kijkt langzaam op. 'Hoe waart ge zelf toen ge jong waart', gaat ze verder, 'dan waart ge toch ook blij na een toets? Niet?' Bekers stoppen met stampen, tandens verstommen. Het is midden oktober, denkt de juf, en het is nog niet te laat.

Dat we loeien als we lezen

Jij lezen', zegt hij en hij duwt een boekje in mijn handen. Over leren lezen, met dieren. 'Oké', zeg ik gewillig. Hij leert dat hij met taal dingen gedaan kan krijgen. En als dat dan boekjes voorlezen is, graag. 'Kom je naast me zitten?', vraag ik. 'Nee, nee', antwoordt hij, 'jij lezen, ik dessertje eten'. Hij kruipt op zijn hoge stoel aan tafel en neemt de lepel. Mama zei dat we zo een dessertje gaan eten. En lezen is bijzaak als er dessertjes zijn. Ik zit op de bank en blader door het boekje. Dan laat hij de lepel vallen. Per ongeluk expres per ongeluk. Toch een beetje expres. Die lepel dus, lacht hij me aan, 'jij pakken'. 'Nee, nee', zeg ik terwijl ik naar hem toe loop, 'heb je zelf laten vallen, die lepel, kun jij zelf ook goed oprapen. Doe maar, jongen.' En ik aai hem over zijn bol. Hij kijkt me aan. Niet het gewenste resultaat. Ik ga weer op de bank zitten en begin voor te lezen. 'Leren lezen met dieren', zeg ik, en hij schuift zijn stoel af alsof het een glijbaan is. Een stomme, aan zijn gezicht te zien, echt een heel stomme. Hij raapt de lepel op, klautert de glijbaan weer op, steekt de lepel in de lucht en kijkt van de lepel naar mij en weer terug. 'Een koe', lees ik voor. Paf. 'Vallen!', roept hij. 'Is de lepel gevallen?', vraag ik. 'Ja! Jij pakken'. 'Nee, nee', antwoord ik opnieuw, 'dat kun je heel goed zelf, zag ik. Raap jij de lepel maar op, dan ga ik een boekje lezen.' Hij kijkt van zijn troon naar de lepel. Een onweersgezicht wordt het, de stomste glijbaan ooit. 'Wachten is moeilijk, hè, jongen', zegt mama vanuit de keuken. Hoe alle begrip van de wereld zich in vijf woorden kan verstoppen. Vijf. 'Ja', zegt hij. Zijn gezicht klaart op. Hij raapt de lepel op en nestelt zich naast me op de bank. 'Boekje lezen?', vraagt hij, 'dan dessertje eten, hè.' 'Ja', zeg ik, 'we lezen een boekje en eten dan een dessertje.' Daar gaat zijn wijsvinger. Een koe. Hij kijkt me aan. Het teken dat ik moet zeggen wat het is. 'Een leeuw', zeg ik. Hij schiet in de lach en begint te loeien. 'Oh nee', zeg ik, 'een koe'. Hij knikt. De wijsvinger gaat naar de leeuw. 'Oh', zeg ik, 'dat is een leeuw.' En hij begint te grommen. Van schrik trek ik mijn sjaal over mijn gezicht. 'Niet bang, niet bang!', roept hij. Dan wandelen zijn vingers over mijn sjaal en halen hem zachtjes van mijn ogen. 'Nee, nee', fluistert hij, 'leeuw is lief. Ikke lezen?' Ik knik. Daar gaat mijn wijsvinger. Een koe. 'Koe', zegt hij. En we beginnen te loeien. Zo hard dat er haast uit het niets een toren van toetjes op tafel staat. Onze koetjestoetjestoren.

